

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنرهای کاربردی

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته صنایع دستی

عنوان

بررسی عوامل مؤثر بر یادگیری از اشیاء سفالین در موزه آبگینه
و سفالینه‌های ایران

استاد راهنما

دکتر کورس سامانیان

استاد مشاور

دکتر صمد سامانیان

نگارش و تمقیق

معصومه کریمی

بهمن ۱۳۹۲

تعهد نامه

اینجانب معصومه کریمی اعلام می‌دارم که تمام فصل‌های این پایان‌نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) انجام شده است. برداشت از نوشته‌ها، کتب، پایان‌نامه‌ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیرفارسی) با ذکر مأخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود، مسوولیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

تاریخ

امضاء

پایان نامه راکه نه، شروعی دوباره ام را

درنتهای فروتنی و افتادگی

پیشکش بزرگواری پدرم و مهربانی مادرم می کنم

هر چند تحفه ای است ناچیز،

مرا همین بس که تمام دارایی ام را برایشان عرضه دارم

بردستان پر مهرتان بوسه می زنم و پروردگارم را به پاس لحظه لحظه بودنتان سجده می کنم

به نام او که «او» ست و سَمای او «او»

به رسم بندگی، نخست ثنا و سپاسم از آن اوست که یگانگه حقیقت، هستی است و هر آن زندگی و هر دم از نفسم که فرو می رود مرا سهراب به خاطر آید که گفت: «تو را در بیکران دنیای تنهاییان... ریاست من نخواهم کرد... شروع کن... یک قدم با تو، تمام گام های مانده اش با من»

در این گذار دشوار، با غایتی بلند و غزنی پای برجا، نهایت کوششم بر آن بود تا آنکذ داشته ایم را در راه والایی فرنگ و دانش و ظنم به یاری گزینم، تا شاید ادای وامی باشد به تمامی آنانی که مراد این مسیر، نمونه بودند. چرا که هر طریقتی را دشواری ای است و هر دشوار مسیری را راهبانی. در این مجال، به مسلک ساگرودی سزاست مقام استاد ارج نم، که مرا جز عرضه آموخته هایم در کلبه درس گفتار به ساحت ایشان مقامی دگر نیست. اگر این پژوهش را کمی افتاد به کردن من کمترین و اگر شاید کوچک گامی برداشته شد، از رهنمون استاد سخی و بزرگوارم جناب آقای دکتر کورس سالمانیان است. همچنین، پاسکزارم از ساحت دگر استاد عرصه زندگی ام، جناب آقای دکتر صد سالمانیان به پاس تمامی آموخته هایم از ایشان.

فرجام کار پاس بیکران من است از دگر اساتید گران سنگم که مرار ای نوین رهنمون ساختند و محابای تازه. به ویژه، جناب آقای دکتر تندی، مدیریت محترم گروه کارشناسی ارشد صنایع دستی، به پاس یاری در مراحل مختلف تحصیلی و دگر اساتیدی که مجال نامیدن نیست، اما آموخته هایم از ایشان بی پایان است.

کم نبودند و ستانی که در این راه به گرمی دستم را فشرزد و با نگاه پر مهرشان بهرام بودند:

استاد بزرگ نش ام، جناب آقای مهندس روح اله رضانی و دوستان عزیزم، سرکار خانم فاطمه کاکاش و المیرا کریمی به پاس یاری و همراهی در بخش آمار؛

یار و همراه، همیشگی ام، سرکار خانم فرشته قوامی، به پاس همراهی و همیاری ام در پژوهش های میدانی؛

و کارشناس و راهبهای محترم نمونه آگینه و سفالینه های ایران، سرکار خانم سحر کوردزی و نسیرین آزاد. بخش به پاس بکارهای در بخش میدانی.

چکیده

یادگیری در موزه، فرایندی حاصل از تعامل سه مؤلفه بافت، شیء و بازدیدکننده است. مطالعات بسیاری درباره نقش موزه و بازدیدکننده در یادگیری وجود دارد اما ماهیت شیء موزه‌ای و رخداد یادگیری در رابطه با شیئی خاص، تا حد زیادی مغفول واقع شده است. آثار صنایع دستی حجم بسیاری از موزه‌های ایران را به خود اختصاص داده است. از این رو، فرایند یادگیری شیء‌محور موضوع این پایان‌نامه است. مسئله پژوهش، سنجش میزان یادگیری عمومی و تخصصی از اشیاء سفالین در موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران، و ارتباط سایر عوامل موزه‌ای، فردی و اجتماعی بازدیدکننده، با فرایند یادگیری است. هدف، شناخت عوامل مؤثر بر یادگیری از اشیاء سفالین، به مثابه یکی از ابعاد ارتباطی بین موزه و مخاطب و آشکارسازی خصوصیات آموزشی نهفته آثار صنایع دستی در موزه‌هاست. پژوهش از نوع کمی است که با روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه، انجام می‌شود. پرسشنامه در دو بخش یادگیری عمومی و تخصصی در اختیار بازدیدکننده قرار می‌گیرد، که در بخش عمومی، برگرفته از پرسشنامه پیشنهادی بتی ویلر و سم. اچ. هام، و در بخش تخصصی، محقق ساخته است. جامعه آماری، بازدیدکنندگان بزرگسال موزه، در پاییز ۱۳۹۲ هستند که از بین آنان جامعه نمونه با روش تصادفی ساده بدون جایگذاری انتخاب می‌شود. به منظور سنجش اعتبار پرسشنامه و تعیین حجم نمونه، پیمایش دو بار، به صورت آزمایشی، انجام می‌شود. داده‌ها با نرم‌افزار SPSS تحلیل می‌شود. یافته‌های پژوهش، بیانگر رابطه معنادار بین سن، زمان، بازدیدهای قبلی و دانش قبلی بازدیدکننده با میزان یادگیری عمومی، و همبستگی توضیحات راهنما، سن، ملیت، جنسیت، سطح تحصیلات و دانش قبلی با میزان یادگیری تخصصی است. اما، با وجود تأثیر این عوامل، نقش مؤثر اشیاء سفالین موزه در یادگیری بازدیدکنندگان است که به عنوان بخش یکتای تجربه بازدیدکننده ایفای نقش می‌کند. همچنین، نتایج حاکی از ضعف عملکرد موزه، در میان سه مؤلفه یادگیری است و با توجه به زمینه‌های گسترده آموزشی در اشیاء صنایع دستی، راهکارهایی را برای ارتقاء سطح یادگیری بازدیدکنندگان از اشیاء صنایع دستی موزه ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: یادگیری شیء‌محور، موزه آبگینه و سفالینه ایران، بازدیدکننده بزرگسال، اشیاء سفالین،

عوامل مؤثر بر یادگیری.

۱	مقدمه
	فصل اول: چهارچوب نظری
۳	۱-۱- مقدمه
۳	۲-۱- فرایند یادگیری
۴	۳-۱- محیط های یادگیری
۴	۱-۳-۱- یادگیری در محیط های آموزشی رسمی
۴	۲-۳-۱- یادگیری در محیط های آموزشی غیررسمی
۵	۱-۲-۳-۱- یادگیری در موزه
۹	۴-۱- پیشینه تحقیق
۹	۱-۴-۱- مطالعات پیشین در خصوص عوامل موثر بر فرایند یادگیری در موزه
۱۰	۱-۱-۴-۱- بررسی نقش عوامل موزه ای
۱۰	۱-۱-۱-۴-۱- عوامل محیطی موزه
۱۱	۲-۱-۱-۴-۱- برنامه های آموزشی موزه
۱۱	۲-۱-۴-۱- بررسی نقش بازدیدکننده
۱۲	۱-۲-۱-۴-۱- نوع گروه بازدیدکننده
۱۴	۲-۲-۱-۴-۱- عوامل فردی
۱۵	۳-۱-۴-۱- بررسی نقش شیء
۲۰	۴-۱-۴-۱- جمع بندی
۲۵	۲-۴-۱- مطالعات پیشین در خصوص موزه آگینه و سفالینه ایران
۲۵	۱-۲-۴-۱- کتب مرتبط با موزه آگینه و سفالینه ایران
۲۶	۲-۲-۴-۱- مقالات مرتبط با موزه آگینه و سفالینه ایران
۲۶	۳-۲-۴-۱- پایان نامه های مرتبط با موزه آگینه و سفالینه ایران
۲۷	۵-۱- طرح پژوهش
۲۷	۱-۵-۱- یادگیری شیء محور
۳۱	۲-۵-۱- نتایج یا اثرات یادگیری
۳۴	۳-۵-۱- عوامل مؤثر بر فرایند یادگیری
۳۵	۴-۵-۱- جمع بندی

- ۳۶-۱-۶ بیان مسئله _____
- ۳۹-۱-۷ اهمیت و ضرورت پژوهش _____
- ۴۰-۱-۸ اهداف پژوهش _____
- ۴۱-۱-۹ فرضیات پژوهش _____
- ۴۱-۱-۱۰ سوالات پژوهش _____
- ۴۱-۱-۱۱ روش پژوهش _____
- ۴۳-۱-۱۱-۱ ابزار جمع آوری داده ها _____
- ۴۸-۱-۱۱-۲ ابزار تحلیل داده ها _____
- ۴۸-۱-۱۱-۳ تعاریف آماری _____
- ۴۸-۱-۱۱-۳-۱ جامعه هدف _____
- ۴۹-۱-۱۱-۳-۲ جامعه آماری _____
- ۴۹-۱-۱۱-۳-۳ واحد نمونه گیری _____
- ۴۹-۱-۱۱-۳-۴ رویه نمونه گیری _____
- ۴۹-۱-۱۱-۳-۵ جامعه نمونه _____
- ۴۹-۱-۱۱-۳-۶ زمان آماری _____
- ۴۹-۱-۱۱-۳-۷ زمان آمارگیری _____
- ۵۰-۱-۱۲ محدودیت های پژوهش _____
- ۵۰-۱-۱۳ جمع بندی فصل اول _____
- فصل دوم: معرفی مجموعه مورد مطالعه
- ۵۱-۱-۲ مقدمه _____
- ۵۱-۲-۲ مقدمه ای بر موزه و موزه داری در ایران و جهان _____
- ۵۵-۲-۳ موزه آبگینه و سفالینه های ایران _____
- ۵۵-۲-۳-۱ معرفی موزه _____
- ۵۷-۲-۳-۲ تالارهای موزه _____
- ۶۲-۲-۳-۳ سفالینه های موزه _____
- ۶۳-۲-۳-۳-۱ سفال پیش از تاریخ _____
- ۶۴-۲-۳-۳-۲ سفال اسلامی _____
- ۶۴-۲-۳-۳-۳-۱ سفال های قرن سوم تا هفتم هجری قمری ، واقع در تالار صدف و سرسرای طبقه دوم _____
- ۶۶-۲-۳-۳-۳-۲ سفال زرین فام قرن چهارم تا هفتم هجری قمری واقع در تالار زرین _____

۶۷	سفال ایلخانی و صفوی واقع در تالار لاجورد یک
۶۹	سفال قاجار واقع در تالار لاجورد دو
۶۹	نمایش و ارائه آثار در موزه
فصل سوم: اجرای پیمایش	
۷۲	۱-۳ مقدمه
۷۲	۲-۳ اجرای آزمایشی
۷۴	۱-۲-۳ نخستین اجرای آزمایشی
۷۴	۱-۱-۲-۳ یافته‌ها
۷۷	۲-۱-۲-۳ اصلاح پرسشنامه
۷۹	۲-۲-۳ دومین اجرای آزمایشی
۷۹	۱-۲-۲-۳ یافته‌ها
۸۰	۳-۳ اجرای نهایی
۸۰	۱-۳-۳ نمونه‌گیری
۸۱	۱-۱-۳-۳ اطلاعات کلی جامعه آماری
۸۳	۲-۱-۳-۳ روش نمونه‌گیری
۸۴	۳-۱-۳-۳ برنامه اجرایی طرح نمونه‌گیری
۸۵	۴-۳ برآورد حجم نمونه
۸۵	۵-۳ جمع بندی فصل سوم
فصل چهارم: یافته‌های پژوهش	
۸۷	۱-۴ مقدمه
۸۷	۲-۴ تحلیل داده‌ها در SPSS
۹۰	۳-۴ یافته‌های توصیفی
۱۰۲	۴-۴ یافته‌های استنباطی
۱۱۶	۵-۴ جمع بندی
۱۱۸	۱-۵-۴ یافته‌های یادگیری عمومی
۱۲۰	۲-۵-۴ یافته‌های یادگیری تخصصی
فصل پنجم: بحث و جمع بندی	
۱۲۲	۱-۵ مقدمه

- ۵-۲- تحلیل یافته ها _____ ۱۲۲
- ۵-۲-۱- یادگیری عمومی _____ ۱۲۲
- ۵-۲-۲- یادگیری تخصصی _____ ۱۲۵
- ۵-۳- نتیجه گیری _____ ۱۳۱
- ۵-۴- پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی _____ ۱۳۶
- فهرست منابع _____ ۱۳۷
۱. پیوست یک: مصاحبه با کارشناس موزه _____ ۱۴۷
۲. پیوست دو: پرسشنامه پیشنهادی ویلر و هم _____ ۱۵۱
۳. پیوست سه: جدول «یادگیری از اشیاء» در کتاب مبانی موزه _____ ۱۵۳
۴. پیوست چهار: لیست سؤالات موردنیاز در تفسیر اشیاء _____ ۱۵۴
۵. پیوست پنج: پرسشنامه نهایی _____ ۱۵۶
۶. پیوست شش: پرسشنامه اصلاح شده پس از اجرای آزمایشی _____ ۱۶۱
۷. پیوست هفت: مصاحبه با راهنمای موزه _____ ۱۶۵

- جدول (۱-۱): تمایز رویکردهای سنتی و معاصر به یادگیری از دیدگاه هوپر-گرینهیل (Hooper-Greenhill ۲۰۰۴) _____ ۷
- جدول (۲-۱): مطالعات پیشین در خصوص عوامل مؤثر بر فرایند یادگیری بازدیدکننده در موزه _____ ۲۱
- جدول (۳-۱): تمایز ویژگی‌های نتایج یادگیری عمومی و تخصصی از دیدگاه هوپر-گرینهیل (Hooper-Greenhill ۲۰۰۷) _____ ۳۳
- جدول (۴-۱): *GLOs* یا نتایج عمومی یادگیری و تعاریف آن از دیدگاه هوپر-گرینهیل (Hooper-Greenhill ۲۰۰۷) _____ ۳۴
- جدول (۵-۱): خلاصه روش‌ها و ابزارهای پژوهش _____ ۴۲
- جدول (۶-۱): مجموعه نهایی شاخص‌ها در پاسخ بازدیدکننده. (Weiler and Ham ۲۰۱۰) _____ ۴۴
- جدول (۷-۱): شاخص‌های تفسیر میراث (Weiler and Ham ۲۰۱۰). _____ ۴۵
- جدول (۸-۱): تفکیک محتوای سؤالات در پرسشنامه یادگیری تخصصی _____ ۴۷
- جدول (۹-۱): ارتباط اهداف پژوهش و سؤالات پرسشنامه _____ ۴۷
- جدول (۱-۲): تالارهای موزه آگینه و سفالینه ایران، آثار و پلان آنها. _____ ۶۱
- جدول (۱-۳): آمار پاسخ به سؤالات باز در مرحله اجرای آزمایشی _____ ۷۵
- جدول (۲-۳): دموگرافی بازدیدکنندگان در مرحله اجرای آزمایشی _____ ۷۵
- جدول (۳-۳): انگیزه بازدیدکنندگان از بازدید در مرحله اجرای آزمایشی _____ ۷۶
- جدول (۴-۳): زمان سپری شده برای بازدید از مجموعه در مرحله اجرای آزمایشی _____ ۷۶
- جدول (۵-۳): ساختار نتایج و اثرات یادگیری در پرسشنامه یادگیری عمومی _____ ۷۸
- جدول (۶-۳): ساختار و محتوای پرسش‌ها در پرسشنامه نهایی _____ ۷۹
- جدول (۷-۳): اطلاعات کلی جامعه آماری (آزادبخش ۱۳۹۲) _____ ۸۲
- جدول (۸-۳): برنامه اجرایی طرح نمونه‌گیری _____ ۸۵
- جدول (۱-۴): یافته‌های توصیفی _____ ۱۰۱
- جدول (۲-۴): میانگین یادگیری عمومی و تخصصی در بین پاسخ‌گویان _____ ۱۰۳
- جدول (۳-۴): میانگین یادگیری عمومی به تفکیک حوزه‌های شناختی، احساسی و رفتاری _____ ۱۰۳
- جدول (۴-۴): میانگین یادگیری تخصصی به تفکیک میزان توجه به زمینه‌های تفسیر اشیاء _____ ۱۰۳
- جدول (۵-۴): آزمون تی-استیودنت برای بررسی رابطه بین توضیحات راهنمای موزه و یادگیری عمومی _____ ۱۰۵
- جدول (۶-۴): آزمون من-ویتنی برای بررسی رابطه بین توضیحات راهنما و میزان یادگیری تخصصی _____ ۱۰۶
- جدول (۷-۴): آزمون من-ویتنی برای بررسی رابطه توضیحات راهنما و حوزه‌های مختلف یادگیری عمومی _____ ۱۰۶

- جدول (۴-۸): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بین توضیحات راهنما و میزان توجه به هر یک از زمینه های تفسیر اشیاء _____ ۱۰۶
- جدول (۴-۹): آزمون تی-استیودنت برای بررسی رابطه بین بازدید منفرد یا جمعی با میزان یادگیری عمومی _____ ۱۰۷
- جدول (۴-۱۰): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بین بازدید منفرد یا جمعی با میزان یادگیری تخصصی _____ ۱۰۷
- جدول (۴-۱۱): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بین بازدید منفرد یا جمعی با حوزه های یادگیری عمومی _____ ۱۰۸
- جدول (۴-۱۲): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بازدید منفرد یا جمعی بر میزان توجه به زمینه های تفسیر اشیاء _____ ۱۰۸
- جدول (۴-۱۳): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه تعداد همراهان با حوزه های یادگیری عمومی _____ ۱۰۸
- جدول (۴-۱۴): آزمون ANOVA برای بررسی رابطه بین نوع همراه و میزان یادگیری عمومی و تخصصی _____ ۱۰۹
- جدول (۴-۱۵): آزمون ANOVA برای بررسی رابطه بین انگیزه و میزان یادگیری عمومی و تخصصی _____ ۱۰۹
- جدول (۴-۱۶): آزمون همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه سن و زمان با میزان یادگیری عمومی _____ ۱۱۰
- جدول (۴-۱۸): آزمون همبستگی کندال برای بررسی رابطه مدرک تحصیلی و میزان یادگیری عمومی و تخصصی _____ ۱۱۱
- جدول (۴-۱۹): آزمون تی-استیودنت برای بررسی رابطه جنسیت، دانش قبلی، شغل، رشته تحصیلی و ملیت با میزان یادگیری عمومی _____ ۱۱۱
- جدول (۴-۲۰): آزمون من-ویتی برای بررسی ارتباط جنسیت، دانش قبلی، شغل، رشته تحصیلی و ملیت با میزان یادگیری تخصصی _____ ۱۱۲
- جدول (۴-۲۱): آزمون ANOVA برای بررسی رابطه نوع دانش قبلی و میزان یادگیری عمومی و تخصصی _____ ۱۱۲
- جدول (۴-۲۲): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بین جنسیت و حوزه های یادگیری عمومی _____ ۱۱۳
- جدول (۴-۲۳): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه ملیت و حوزه های یادگیری عمومی _____ ۱۱۳
- جدول (۴-۲۴): آزمون همبستگی کندال برای بررسی رابطه سن و حوزه های یادگیری عمومی _____ ۱۱۳
- جدول (۴-۲۶): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بین جنسیت و میزان توجه به زمینه های تفسیری اشیاء _____ ۱۱۴
- جدول (۴-۲۷): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه بین دانش قبلی و میزان توجه به زمینه های تفسیری اشیاء _____ ۱۱۵
- جدول (۴-۲۸): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه ملیت و میزان توجه به زمینه های تفسیر اشیاء _____ ۱۱۵
- جدول (۴-۲۹): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه رشته تحصیلی و میزان توجه به زمینه های تفسیر اشیاء _____ ۱۱۶
- جدول (۴-۳۰): آزمون من-ویتی برای بررسی رابطه شغل با میزان توجه به زمینه های تفسیری اشیاء _____ ۱۱۶
- جدول (۴-۳۱): خلاصه آزمون های آماری و نتایج آنها _____ ۱۱۷

- شکل (۱-۱): طرح پژوهش ۳۶ _____
- شکل (۱-۲): نمای موزه آبگینه و سفالینه ایران (وبسایت اختصاصی هانس هولاین) ۵۶ _____
- شکل (۲-۲): تالار مینا. ۵۹ _____
- شکل (۳-۲): تالار بلور (وبسایت اختصاصی هانس هولاین). ۵۸ _____
- شکل (۴-۲): سفال نیشابور - تالار صدف - طبقه دوم. ۵۹ _____
- شکل (۵-۲): تالار لاجورد ۲. ۶۰ _____
- شکل (۶-۲): نمای تالار زرین از تالار لاجورد ۱. ۶۰ _____
- شکل (۷-۲): آثار موجود در سرسرای طبقه دوم موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران ۶۳ _____
- شکل (۸-۲): ویتترین‌های حاوی آثار سفالین در تالار مینا. ۶۳ _____
- شکل (۹-۲): سفال‌های پیش از تاریخ در موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۳ _____
- شکل (۱۰-۲): خمره سفالین با نقش افسانه گیل‌گمش، کشف شده از نهاوند. محل نگهداری: سرسرای طبقه اول موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۴ _____
- شکل (۱۱-۲): سفال مندایی واقع در تالار صدف، موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۶ _____
- شکل (۱۲-۲): سفال‌های قرن سوم تا هفتم هجری در سرسرای طبقه دوم موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۷ _____
- شکل (۱۳-۲): سفال زرین‌فام در تالار زرین، موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۸ _____
- شکل (۱۴-۲): ظرف سفالی با لعاب زرین فام، معروف به هفت سین، واقع در تالار زرین، موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۸ _____
- شکل (۱۵-۲): ماکت نقاره زنی متعلق به گرگان، واقع در تالار لاجورد یک، موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۹ _____
- شکل (۱۶-۲): ظروف آب و سفید صفوی، از مشهد، واقع در تالار لاجورد یک، موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۶۹ _____
- شکل (۱۷-۲): میز سفالی متعلق به دوره قاجار، واقع در تالار لاجورد دو، موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۷۰ _____
- شکل (۱۸-۲): شناسنامه آثار سفالین در موزه آبگینه و سفالینه‌های ایران. ۷۰ _____
- شکل (۱۹-۲): تابلوی نصب‌شده در ورودی تالار زرین. ۷۱ _____
- شکل (۲۰-۲): جدول زمان‌سنجی تمدن‌های ایران و جهان در تالار سمعی-بصری. ۷۲ _____

فهرست نمودارها

- نمودار(۴-۱): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک جنسیت ۹۲
- نمودار(۴-۲): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک بومی بودن ۹۲
- نمودار(۴-۳): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک ملیت ۹۲
- نمودار(۴-۴): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک قومیت ۹۳
- نمودار(۴-۵): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک محل تولد ۹۴
- نمودار(۴-۶): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک سن ۹۴
- نمودار(۴-۷): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک مدرک تحصیلی ۹۵
- نمودار(۴-۸): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک دانشگاه محل تحصیل ۹۵
- نمودار(۴-۹): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک تعداد همراهان ۹۶
- نمودار(۴-۱۰): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک نوع همراه ۹۶
- نمودار(۴-۱۱): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک انگیزه ۹۷
- نمودار(۴-۱۲): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک بهره‌گیری از توضیحات راهنمای موزه ۹۷
- نمودار(۴-۱۳): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک دانش قبلی ۹۸
- نمودار(۴-۱۴): درصد بازدیدکنندگان به تفکیک نوع دانش قبلی ۹۸
- نمودار(۴-۱۵): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک رشته تحصیلی ۹۹
- نمودار(۴-۱۶): درصد بازدیدکنندگان به تفکیک رشته تحصیلی قبلی ۹۸
- نمودار(۴-۱۷): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک رشته تحصیلی همسر ۹۹
- نمودار(۴-۱۸): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک بازدیدهای قبلی ۹۹
- نمودار(۴-۱۹): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک تعداد بازدیدهای قبلی ۱۰۰
- نمودار(۴-۲۰): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک شغل ۱۰۰
- نمودار(۴-۲۱): درصد پاسخ‌گویان به تفکیک مدت زمان بازدید از مجموعه ۱۰۱
- نمودار(۴-۲۲): درصد نظر پاسخ‌گویان درباره مؤثرترین عامل در یادگیری از مجموعه ۱۰۵

مقدمه

یادگیری، فرایندی است که در محیط‌های آموزشی غیررسمی، از جمله موزه‌ها، نیز رخ می‌دهد. بر اساس تعاریف جدید، یادگیری فرایند فکری فعال، همراه با توسعه و تغییر در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی انسان است، که می‌تواند اثرات شناختی، احساسی و رفتاری مختلفی بر فرد داشته باشد. بر اساس رویکردهای یادگیری شیء‌محور، شیء موزه‌ای واجد خصوصیتی است که آن را به جزء یکتای تجربه‌ی بازدیدکننده تبدیل می‌کند، از جمله این کیفیات، اصالت شیء واقعی، و مفهوم‌یابی آثار موزه‌ای در تعامل با مخاطب است. بنابراین، از این منظر، ارتباط هر یک از اشیاء موزه‌ای با فرایند یادگیری، سزاوار مطالعه‌ی مجزاست. اما، این فرایند در خلأ رخ نمی‌دهد و عوامل بسیاری بر رخداد آن تأثیرگذار است، محیط و معماری موزه، امکانات آموزشی آن و مسائل فردی و گروهی بازدیدکننده از جمله این عوامل است.

کشور ایران، موزه‌های بسیار غنی دارد که، بستر مناسبی برای پژوهش است. اما تاکنون، اکثر پروژه‌های پژوهشی بر معرفی مجموعه‌ی موزه‌ها و یا معماری بنای آن‌ها تمرکز یافته است و این جایگاه، با آن چه در سایر کشورها، در این حوزه رخ می‌دهد، فاصله‌ی بسیاری دارد. امروزه، تمامی برنامه‌ریزی‌های اجرایی موزه‌ها، از جمله کیفیت معرفی آثار، برنامه‌های یادگیری و آموزشی، ارتباط موزه و مدرسه، ارتباط خانواده و موزه و تمهیدات مختلف موزه برای بازدیدکنندگان در سنین مختلف، بر رویکردها و مباحث نظری موزه‌شناسی مبتنی است. در ایران، برای حل این معضل، ابتدا باید دید بازخورد مخاطبان امروزی به اوضاع کنونی موزه‌ها چیست؟ با این شیوه معرفی و سطح کنونی برنامه‌های موزه‌ای، چه چیز عاید مخاطب موزه‌ای در این کشور می‌شود؟ با شرایط کنونی، یادگیری به چه میزان و به چه نحوی در موزه‌های ایران رخ می‌دهد؟ اشیاء تاریخی، و از جمله صنایع دستی تاریخی ایران، جزء لاینفک موزه‌های تاریخ و باستان‌شناختی در این کشور است، که می‌توان با مطالعه نحوه تعامل بازدیدکننده با آنها، کیفیت ارتباط موزه و بازدیدکننده را بهبود بخشید و ارتقا داد. پس از تعیین میزان یادگیری و حوزه‌هایی که یادگیری در آنها بیشتر خود را نشان می‌دهد، می‌توان به نواقص موجود پی برد و در جهت رفع آنها چاره‌اندیشی کرد.

بنابراین، مبنای این پژوهش، مدلی برگرفته از مسائل پیش‌گفته است: از سویی، بر اساس تعاریف جدید یادگیری، نتایج و اثراتی قابل پیش‌بینی برای یادگیری وجود دارد، همچنین، این یادگیری متأثر از مجموعه عوامل مربوط به موزه و بازدیدکننده است. از سوی دیگر، رویکردهای مربوط به اشیاء، چندین شاخص را برای یادگیری از اشیاء تعریف می‌کنند که مجموعه این شاخص‌ها، در مدل پژوهش گنجانده می‌شود. به این طریق، مجموعه عوامل مؤثر بر یادگیری از اشیاء صنایع دستی در موزه، ارتباط بین این عوامل و نحوه این ارتباط در پایان‌نامه سنجیده می‌شود. محتوای فصول پایان‌نامه، از این قرار است:

در فصل اول، «کلیات پژوهش»، مطالعات پیشین، بیان مسئله، اهداف، فرضیات، ضرورت و اهمیت تحقیق، موانع و محدودیت‌ها و همچنین، روش تحقیق به تفصیل بیان می‌شود. به علاوه، در این فصل مبنای نظری پژوهش در قالب طرحی مبتنی بر مبانی یادگیری شیء‌محور، نتایج و اثرات یادگیری در موزه، و عوامل مؤثر بر فرایند یادگیری معرفی می‌شود، تا برای خواننده روشن شود، فرضیات پژوهش بر چه اساسی شکل یافته و محقق چگونه میزان یادگیری بازدیدکننده را ارزیابی می‌کند. فصل دوم، «معرفی مجموعه مورد مطالعه»، به معرفی موزه انتخابی و آثار و مجموعه‌های آن، اختصاص یافته است. در این فصل، برای ورود به بحث، مقدمه‌ای بر موزه و موزه‌داری در جهان و ایران بیان می‌شود، سپس، موزه آبگینه و سفالینه-های ایران معرفی و انواع آثار سفالین موزه، به تفکیک، معرفی می‌شود. در فصل سوم، «اجرای پیمایش»، روند اجرای پیمایش، به صورت گام به گام، توضیح داده می‌شود. در این فصل روش نمونه‌گیری، روند اجرایی آن و مراحل اجرای مطالعات پایلوت شرح داده می‌شود. ارائه یافته‌های توصیفی و استنباطی، موضوع فصل چهارم پایان‌نامه است. این فصل مشتمل بر توصیف کلی جامعه آماری از لحاظ صفات مختلف، توصیف میزان یادگیری عمومی و تخصصی، روابط بین متغیرها و عوامل مؤثر بر فرایند یادگیری و آزمون فرضیات است که با آزمون‌های مختلف آماری انجام می‌شود. در فصل پنجم، یافته‌های پژوهش تحلیل می‌شود. همچنین، پیشنهاداتی برای پژوهش‌های آتی ارائه می‌شود.

لازم به ذکر است، در ابتدای نگارش پایان‌نامه، تصمیم بر این بود که یکی از تالارهای موزه (تالار زرین) برای پژوهش انتخاب شود، و به همین منظور، تأکید فصل دوم (معرفی مجموعه مورد مطالعه) بر معرفی آثار این تالار بود، اما پس از اجرای آزمایشی، به دلایلی که در فصل سوم ذکر می‌شود، کل سفالینه‌ها مدنظر قرار گرفت. از این رو، بخش معرفی، مجدداً بر کل سفالینه‌های موزه تمرکز یافت. تصاویر فاقد منبع در متن پایان‌نامه را، نگارنده عکاسی کرده است. متن پایان‌نامه، با قلم *B Lotus* تایپ شده و تحلیل آماری داده‌ها را، نگارنده با نرم‌افزار *SPSS* انجام داده است.

۱-۱- مقدمه

«فرایند یادگیری»، و به‌ویژه، «فرایند یادگیری در موزه» مسئله کلیدی در این پژوهش است، که چگونگی رخداد آن در ارتباط با شیء صنایع دستی، در این پایان‌نامه ارزیابی می‌شود. از این رو، مطالعه نحوه تعامل بازدیدکنندگان با اشیاء موزه، مستلزم طرح ابتدایی تعاریف و نظریه‌های یادگیری در موزه، معرفی انواع محیط‌های یادگیری و آراء نظریه‌پردازان مطرح در این حوزه است. از این رو، در این فصل، ابتدا مباحث نظری یادگیری و مبنای نظری پژوهش شرح داده می‌شود. از آنجا که تعیین جایگاه هر پژوهش در کل حوزه پژوهشی پیرامون مبحث موردنظر، گویای ارزش و الزام انجام آن است، بررسی و طبقه‌بندی مطالعات پیشین در زمینه عوامل مؤثر بر فرایند یادگیری در موزه، و موزه آگینه و آثار سفالین آن، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. این فرایند، برای ترسیم مسئله پژوهش بر مبنای پیشینه مطالعاتی، بیان روش، ضرورت، اهداف و موانع پژوهش است، که در فصل اول به آن پرداخته می‌شود.

۱-۲- فرایند یادگیری

انسان همواره در حال دریافت پیام‌هایی از محیط پیرامون خویش است. محیط پیرامون می‌تواند طیف وسیعی از عناصر از جمله طبیعت، افراد، اشیاء، صداها، تصاویر و غیره را دربرگیرد. هر یک از این عناصر، به گونه‌ای، پیام‌هایی را به مغز انسان منتقل می‌کند که فرد، به‌طور خودآگاه یا ناخودآگاه، آن‌ها را دریافت می‌کند. یادگیری را می‌توان، به‌طور خلاصه، ایجاد تغییری در فرد، در اثر دریافت پیام خاصی، تعریف کرد. برخی نظریه‌پردازان برآنند که یادگیری فرایندی است که همواره در زندگی روزمره در حال رخداد است؛ کلاکستون^۱، یادگیری تکنولوژی، نحوه بیان داستانی خوب، چگونگی پذیرش نقش‌ها و جنبه‌های جدید شخصیتی و گسترش محدوده احساسی فرد را نمونه‌هایی از فرایند یادگیری می‌داند که در زندگی روزمره همواره صورت می‌گیرد (Claxton 1999). طبق تعریف شورای موزه‌ها، کتابخانه‌ها و آرشیوها^۲، «یادگیری، فرایند درگیری فعال، همراه با تجربه است. آن چه افراد، هنگام مفهوم‌سازی از جهان پیرامون خود، انجام می‌دهند. این فرایند می‌تواند توسعه یا تعمیق مهارت‌ها، دانش، ادراک، آگاهی، ارزش‌ها، تفکرات و احساسات، یا ارتقاء توان تفکر را دربرگیرد. یادگیری فعال، به تغییر، توسعه و میل به یادگیری بیشتر، منجر می‌شود» (Museums, Libraries, and Archives Council 2013)

¹ Claxton

² Museums, Libraries, and Archives Council

۱-۳- محیط های یادگیری

باید توجه داشت که در فرایند یادگیری، کیفیت دریافت پیام و همچنین محیط انتقال پیام، از مسائل حائز-اهمیت برای مطالعه است. به طور کلی، دو نوع محیط برای رخداد فرایند یادگیری تعریف شده است: محیط-های آموزشی رسمی و محیط‌های آموزشی غیررسمی. اگرچه برچسب «رسمی»^۳ و یا «غیررسمی»^۴ نمی‌تواند چندان مناسب مکان رخداد یادگیری باشد، و این صفات بیشتر به کیفیات خاص یادگیری در هر مکان، قابل انتساب است (Hofstein and Rosenfeld 1996). اما این دو محیط، به طور معمول، این‌گونه توصیف می‌شود:

۱-۳-۱- یادگیری در محیط های آموزشی رسمی

گاهی، کار انتقال مفهوم برعهده مربی است و محیط نیز، با هدف آموزش بنا شده است. یادگیری در این مکان‌ها، که «محیط‌های آموزشی رسمی»^۵ نامیده می‌شود، ارتباط مستقیمی با آموزش دارد؛ مفاهیم به صورت سازمان‌یافته و برنامه‌ریزی شده، در زمان و مکان خاصی، همراه با وسایل کمک‌آموزشی، به افراد منتقل می‌شود؛ فضاهای کلاس درس، در مدارس و دانشگاه‌ها، عمدتاً محیط‌های آموزشی رسمی قلمداد می‌شود.

۱-۳-۲- یادگیری در محیط های آموزشی غیررسمی

در بسیاری از مراکز، آموزش به طور مستقیم به فرد داده نمی‌شود. اما، یادگیری، به کمک سایر عوامل رخ می‌دهد. به این مکان‌ها، «محیط‌های آموزشی غیررسمی»^۶ اطلاق می‌شود. طبق گفته اسکات فوستر^۷، یادگیری غیررسمی در محیط‌هایی خارج از کلاس درس معمول، مانند خانه، باغ‌وحش، موزه‌ها، مراکز طبیعی و با مشارکت در سازمان‌های مختلف رخ می‌دهد. در این اماکن، فراگیرانی از سنین مختلف، مضمون، مواد و زمان موردنظر برای محیط‌های آموزشی غیررسمی را انتخاب می‌کنند (Scott Foster 1992)؛ یادگیری در این محیط‌ها تفاوت بسیاری با محیط‌های رسمی دارد، به گفته ماور فایر^۸ یکی از این تفاوت‌ها، این است که در محیط‌های غیررسمی نه از فراگیران امتحانی گرفته می‌شود و نه نیاز است که آنها برای آنچه مشاهده می‌کنند، پاسخگو باشند، و این در تضاد آشکار با رویدادهای کلاس درس رسمی است (Mauer Fire 1985). هین، نیز، وجه تمایز محیط‌های رسمی از غیررسمی را در حضور یا عدم حضور برنامه آموزشی رسمی می‌داند

³ Formal

⁴ Informal

⁵ Formal Educational Settings

⁶ Informal Educational Settings

⁷ Scott Foster

⁸ Mauer Fire

(Hein 2002). همان‌طور که ذکر شد، موزه از مهم‌ترین محیط‌های یادگیری انتخابی^۹ و غیررسمی است (Falk and Dierking 2000; Hein 2002) که در ادامه شرح داده می‌شود:

۱-۳-۲-۱- یادگیری در موزه

مطالعات انجام شده درخصوص یادگیری در موزه نشان می‌دهد اکثر بازدیدکنندگان به موزه می‌روند تا یاد بگیرند (Hooper-Greenhill and Muosuri, 2002). در تعریفی که شورای موزه‌ها، کتابخانه‌ها و آرشیوها در انگلستان منتشر کرد، فعال‌بودن و درگیری فرد در فرایند یادگیری، ویژگی عمده آن است. از این تعریف برمی‌آید که یادگیری، فرایند فعالی است که به ایجاد تغییراتی در فرد منجر می‌شود؛ ایجاد تغییر، عاملی است که آلود و بوچر^{۱۰} نیز به آن توجه کرده‌اند، آنها دریافت، تعامل و جذب را سه مرحله یادگیری می‌دانند که کسب دانش یا توسعه مهارت‌ها و نگرش‌ها را در پی دارد (Allard and Boucher 1998).

هر یک از مطالعات انجام شده در خصوص یادگیری، رویکردی را برای بررسی تعامل بازدیدکننده با موزه برگزیده است. رویکردها، در آغاز چنین مطالعاتی، عمدتاً رفتارگرا^{۱۱} بود (Hooper-Greenhill 1999). همچنین، رویکردهای اجتماعی^{۱۲}، شناختی^{۱۳}، و در سال‌های اخیر، برساخت‌گرایی^{۱۴} بدین منظور به کار رفته - است.

ایلین هوپر-گرینهیل^{۱۵}، ویوین گولدینگ^{۱۶}، جورج ای هین^{۱۷}، جان فالک^{۱۸} و لین دایرکینگ^{۱۹}، عمده نظریه-پردازان یادگیری در موزه هستند که در این بخش، اندیشه‌های آنها، به اختصار، بیان می‌شود.

هوپر-گرینهیل به یادگیری از دیدگاه برساخت‌گرایی معتقد است. از نظر او تفسیر در موزه، فرایندی است که بازدیدکننده به منظور مفهوم‌سازی از تجربه موزه و مجموعه‌های آن، در آن درگیر می‌شود. اگرچه این فرایند تا حدی، موضوعی فردی است، جوامعی که فرد به آن تعلق دارد، به نوعی، در این فرایند نقش واسطه‌ای را ایفا می‌کند (Hooper-Greenhill 1999). هوپر-گرینهیل فرایند ساخت مفهوم را نگاه از کل به جزء و بازگشت مجدد از جزء به کل می‌داند؛ فرایند نوسان بین مشاهده و استنتاج، که در واقع، دیالوگی را

⁹ Free Choice

¹⁰ Allard and Boucher

¹¹ Behaviorist

¹² Social

¹³ Cognitive

¹⁴ Constructivism

¹⁵ Eilean Hooper-Greenhill

¹⁶ Viven Golding

¹⁷ George E. Hein

¹⁸ John Falk

¹⁹ Lynn Dierking

شکل می‌دهد. او به شباهت رویکرد هرمنوتیک و نظریه یادگیری برساخت‌گرایی اشاره می‌کند، زیرا در هر دوی این رویکردها، ساخت مفهوم به دانش قبلی، باورها و ارزش‌ها وابسته است. فرد بر اساس دانسته‌ها می‌بیند، و بر اساس آنچه دریافت می‌کند، مفهوم می‌سازد. در هر دو رویکرد، دانش تنها از طریق فرایند دانستن به وجود می‌آید، و مفهوم را فرد می‌سازد، این مفهوم به صورت ساخته-آماده موجود نیست. او مراحل تفسیر اثر هنری از دیدگاه هرمنوتیک را این‌گونه برمی‌شمرد:

مرحله اول: مواجهه با اثر و دریافت حس کلی آن؛

مرحله دوم: کاوش برای یافتن ارتباط بین جنبه‌ای از اثر با دانسته‌های قبلی؛

مرحله سوم: تلاش برای یافتن چیزی آشنا، یا قابل درک از طریق مشابهت؛

اگر این ارتباط اولیه برقرار نشود، فرایند مفهوم‌سازی متوقف و به تجربه‌ای سطحی و نسبتاً منفی منجر می‌شود، اما با فرض یافتن این ارتباط:

مرحله چهارم: تماشای سایر بخش‌ها و تمامی جزئیات؛

مرحله پنجم: نسبت‌دادن مفهومی به این جزئیات مبتنی بر دانسته‌های قبلی؛

مرحله ششم: بازگشت مجدد به کل اثر و ادامه چرخه از مراحل آغازین (Hooper-Greenhill 1999).

او در جایی دیگر، وجوه تمایز بین تعاریف سنتی و مدرن یادگیری را بیان می‌کند و رویکرد خود را مبتنی بر تعاریف جدید می‌داند (جدول (۱-۱)).